

افطار و سحر در رمضان

امین الدین

«سعدی سعید افغانی»

Ketabton.com

افطار و سحر در ماه مبارک رمضان

تتبع و نگارش :

امین الدین « سعیدی - سعید افغانی »
مدیر مرکز مطالعات ستراتیژیکی افغان
و مسؤل مرکز فرهنگی د حق لاره- جرمنی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
افطار و سحر
در ماه مبارک رمضان

خواننده محترم !

ماه مبارک رمضان با همه لحظات آن پر از معنویت خاصی است، شام افطار رمضان سحرها رمضان، شب قدر رمضان، نماز تراویح و نوافل و سایر عبادات در ماه رمضان از جمله ختم قرآن عظیم الشان همه و همه، لحظات پر معنویت است که در این ماه مبارک وجود دارد.

در ماه پر مبارک رمضان، لحظات روزه داران لحاظات پر ارزشی شماریده میشود، در این ماه، هر لحظه انسان در آغوش پر لطف و رحمت خداوند با عظمت میباشد، یکی از لحظات خوشایند ماه مبارک رمضان، آذان شام و باز کردن روزه یا به اصطلاح لحظات افطار است.

هنگام افطار و لحظه باز کردن روزه، آن هم روزه ای که به امر پروردگار گرفته شده، یکی از قشنگترین و فراموش ناشدنی لحظات برای روزه دار محسوب می شود. افطار بمعنی روزه گشادن، روزه شکستن، باز کردن روزه با خوردن غذا، رسیدن وقت روزه گشادن (مصدر) افطار روزه گشادن روزه وا کردن را میگویند. افطاری (صفت اسم) طعام و خوراکی که بهنگام افطار میخورند.

وقت روزه :

وقت روزه فرضی و یا روزه شرعی، به حکم نص قرآن عظیم الشان از طلوع صبح صادق آغاز و تا غروب آفتاب ادامه می یابد.

چنانچه این حکم در (آیه 187 سوره بقره) به زیبایی خاصی آن چنین بیان و فورمولبندی گردیده است: « **وکلوا واشربوا حتی یتبین لکم الخیط الابیض من الخیط الاسود من الفجر ثم اتموا الصیام الی الیل** » (تا آن وقت بخورید و بنوشید که خط سفید از خط سیاه خوب نمایان و آشکار شود و باز روزه را تا اول شب به اتمام رسانید و آنرا بگیریید.) ولی در کشور هایکه آب الود اند و تعیین وقت در آن دشوار است فتوای شرعی علما همین است که:

افطار به وقت محلی نزدیکترین کشور اسلامی باید صورت می پذیرد. روزه گرفتن در شب جواز نداشته، چراکه خداوند (ج) شب را برای استراحت افریده است: « **هو الذی جعل لکم اللیل لتسکنوا فیه والنهار مبصراً إن فی ذالک لآیات لقوم یسمعون** » (سوره یونس آیه 178)

همه مسلمانان در این مورد متفق القول اند که روزه بالای بالای مسلمانان بر اساس نص قرآن عظیم الشان از فجر صبح تا غروب آفتاب واجب است.

پروردگار با عظمت ما در آیه (178 سوره بقره) جزئیات این حکم را چنین فورمولبندی نموده است :

« كَلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ » (بخورید و بنوشید ، تا اینکه نخ سفید (روشنی فجر) از نخ سیاه (تاریکی شب) برای شما، نمایان شود.)

از حکم این متبرکه بوضاحت تام معلوم میشود : که خوردن و آشامیدن از اول شب تا پدیدار شدن نخ سفید (روشنی فجر) از نخ سیاه (تاریکی شب) جواز داشته است .
روزه از چه وقت آغاز و چه وقت ختم میشود؟
در حدیثی از عدی بن حاتم آمده است :

« قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: « حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ (عَمَدَتْ إِلَى عِقَالِ أَسْوَدَ وَإِلَى عِقَالِ أَبْيَضَ فَجَعَلْتُهُمَا تَحْتَ وَسَادَتِي، فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ فِي اللَّيْلِ فَلَا يَسْتَبِينُ لِي فَعَدَوْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ: «إِنَّمَا ذَلِكَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ». (بخاری:1916)

(عدی ابن حاتم رضی الله عنه میگوید: وقتی که این آیه « حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ » نازل شد. يك طناب سیاه و يك طناب سفید را زیر بالش خود گذاشتم. تمام شب به آنها نگاه می‌کردم ولي براي من قابل تشخیص نبودند. هنگام صبح، نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم رفتم و داستان را برایش قصه کردم. فرمود: «منظور از نخ سیاه، تاریکی شب و منظور از نخ سفید، روشنی صبح است».

فاصله میان سحری و طلوع فجر :

در مورد فاصله میان سحری و طلوع فجر و اینکه فاصله زمانی آن چقدر میباشد باید به حکم این حدیثی مراجعه کرد .

در حدیثی از زید بن ثابت (رضی الله عنه) روایت است : « عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: تَسَحَّرْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالسَّحُورِ؟ قَالَ: قَدْرُ حَمْسِينَ آيَةً. » (بخاری:1921)

(زید بن ثابت رضی الله عنه میگوید: همراه رسول الله صلی الله علیه وسلم سحری خوردیم. سپس، آنحضرت صلی الله علیه وسلم برای نماز فجر، بلند شد. پرسیدیم: فاصله میان اذان صبح و سحری، چقدر بود؟ زید گفت: به اندازه ای که حدود پنجاه آیه خوانده شود.)

محدثین مینویسند که : قبل از نزول این آیه متبرکه ،مسلمانان در ماه مبارک رمضان حتی در طول شب از خوردن و نوشیدن ابا ء میورزیدند ، و مسلمانان قبل از رفتن به خواب نان شب را میخوردند و می خوابیدند، اگر احياناً در طول شب دوباره بیدار هم می شدند از خوردن و نوشیدن ابا ء می ورزیدند ، و آنرا مخالف قوانین وضع شده ماه مبارک رمضان میدانستند.

ولی زمانیکه آیه (178 سوره بقره) « كَلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ » نازل شد ، به مسلمانان اجازه داده شد که میتوانند در طول این مدت از خوردنیها و نوشیدنیها استفاده نمایند و هم میتوانند با زنان خویش زندگی زناشویی را هم داشته باشند.

همچنان حکم دیگری که در این آیه متبرکه برای روزه داران بیان گردیده اینست که نهایت صیام اینکه تا بکدام وقت امساک باشند نیز واضح گردید. طوریکه گفته شد: «تَمُّ أْتُمُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ» (سپس روزه را تا شب تکمیل کنید.) میباشد.

امام فخر رازی: در تفسیر الکبیر مینویسد:

(مردم در فهم این آیه متبرکه که لیل یعنی شب چیست اختلاف رای دارند. برخی انتهای روز را با اول روز مقایسه کرده اند، میگویند همانطوریکه اول روز به ظاهر شدن علامه روشنی افتاب است اول شب هم بر رفتن نشانه و روشنی افتاب است) ولی برخی دیگر از مردم در این مورد هم اختلاف کرده اند طوریکه میگویند: نا بودی سرخی از طرف مشرق نشانه غروب افتاب و شب است.

شیخ قرطبی در تفسیر خویش مینویسد:

«اتموا الصيام» در آیه متبرکه، امر است اقتضای وجوب را می کند والی در «الی الیل» برای غایت است، لیل داخل در روز نیست چون لیل از جنس نهار «روز» نمی باشد پس خداوند شرط کرد اتمام روزه را تا آشکار شدن شب؛ چنانچه خوردن را جایز کرده تا روز آشکار شود.

یادداشت ضروری:

طوریکه در فوق هم یاد آور شدیم: تطبیق این حکم که در آیه متبرکه بیان شد در کشور هایکه آبر الود اند و تعیین وقت در آن سرزمین ها دشوار است (بخصوص کشور های اروپای) فتوای علمای جهان اسلام همین است که مسلمانان این کشورها و سرزمین ها باید افطار روزه ای خویش را مطابق افطار نزدیکترین کشور اسلامی تنظیم بدارند.

هکذا در این تعداد از کشور های، مراکز اسلامی وجود داشته و مطابق رهنمود های کمپیوتری جنتری های افطاری و سحری را برای مسلمانان مقیم این کشور ها تر تیب داده که تقریباً این مشکل برای اتباع، مسلمان حل گردیده است.

نقطه دوم قابل تذکر میدانم اینست که: در دین مقدس اسلام: روزه گرفتن از طرف شب جواز نداشته پروردگار ما شب را برای استراحت آفریده است.

قرآن عظیم الشان در مورد با تمام صراحت بیان فرموده: «هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ اللَّيْلَ لَتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُسْمَعُونَ» (یونس آیه 178).

سحری، برکت دارد ولی واجب نیست:

در حدیثی از أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است: «تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً». (بخاری: 1923) «سحری بخورید زیرا در خوردن سحری، خیر و برکت نهفته است».

در مورد اینکه سحری خوردن شرط صحت روزه است یا خیر؟ در جواب باید گفت: سحری خوردن شرط برای روزه گرفتن نیست بلکه سحر خیزی از جمله سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم میباشد.

ولی نباید فراموش کرد که قاعده کلی در دین مقدس همین است که این دین با عظمت می خواهد عبادت را برپيروان خویش اسان بگرداند و پيروان خویش را به اسان سازی

عبادت ترغیب و تشویق نماید . از جمله اسان گیری عبادت رمضان مساله تاخیر در سحر و عجله در افطار در ماه مبارک رمضان میباشد .

بنابراین مسلمانان روزه دار مستحب است که در وقت سحری بپا خیزند و حداقلی غذا بنام سحری تناول فرمایند ولو که یک دانه خرما ، شیر و یا هم آب باشد ، روزه دار به این عمل خویش در جنب اینکه از یک طرف بر سنت پیامبر صلی الله علیه وسلم عمل نموده از جانب دیگر بیدار شدن در سحری فائده معنوی برای شخصی روزه دار میباشد ، و آن اینکه قبل از طلوع فجر بیدار میگردد ، ولحظاتی چندی را در عبادت پروردگار خویش سپری مینماید ، لحظاتی که پروردگار با عظمت ما در وقت سحر، رحمت خویش را بر بندگانی خویش نازل و دعا های آنان را مستجاب و استغفار کنندگان را مورد مغفرت قرار می دهد .

فضیلت افطار و سحری « پس شب » :

پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است: « سه امر از جمله اخلاق پیامبرانه میباشد: « تاخیر در سحری ، تعجیل در افطار ، در نماز دست راست را بر چپ گذاشتن » پیامبر اسلام میفرماید : « سحری بخورید ، زیرا در خوردن سحری برکت است : برای روزه گرفتن روزه دار از خوردن سحری کمک بگیرد و برای قیام لیل (تهجد) از خوابیدن بعد از ظهر کمک حاصل کنید . »

خواهران و برادران متدین !

ضرورت فوری جسم روزه دار در هنگام افطار به دست آوردن يك منبع انرژی به شکل گلوکوز برای هر سلول زنده به خصوص سلولهای مغز و اعصاب میباشد .

بنابراین روزه دار مستحب است که با خرما و آب میوه یا شیر که منابع خوب قند هستند افطار نمایند . از لحاظ صیحتی هنگام افطار خوردن سه دانه خرما ، یک گلیلاس آب میوه ، سوپ سبزیجات به منظور حفظ تعادل قند، آب و مایعات بدن توصیه می شود .

طوری که قبلاً یاد آور شدیم برای روزه دار مستحب است که با خرما تازه افطار کند و در صورت عدم موجودیت آن با آب افطار نماید و در زمستان میتواند با خرما خشک و در صورت عدم موجودیت آن با آب افطار کند تا معده آماده گردیده و غذایی را که بعداً خورده میشود بتواند بهتر هضم نماید .

پس از آنکه روزه دار با خرما یا آب و غیره افطار کرد نماز شام را ادا نموده ، و بعد از آن غذا میخورد و پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است : « إذا أفطر أحدكم فليطّر على تمر ، فإن لم يجد فليطّر على ماء فإنه طهور » . « چون افطار کند یکی از شما پس افطار کند با خرما ، پس چون نیافت پس افطار کند با آب زیرا پاک کننده است » (حدیث متفق علیه)

همچنان در حدیث احمد و ابو داود که دارایی عین مفهوم میباشد آمده است : « عن أنس بن مالك قال: كان النبي صلى الله عليه وسلم يفطر على رطبات قبل أن يصلي، فإن لم يكن رطبات فتمرات، فإن لم يكن تمرات حسا حسوات من ماء. »

ولی نباید فراموش کرد که حتمی و به اصطلاح واجبی ، نیست که روزه دار حتماً روزه خویش را به خرما افطار نماید ، در صورت عدم موجودیت خرما ، روزه دار میتواند به

هر چیزیکه در امکان اش باشد ، روزه خویش را افطار نماید . و در حکم « أن يفطر على ما يشاء من الطيبات » شامل می‌گردد

ولی طوریکه یاد اور شدیم : برای روزه دار عجله در افطار و تأخیر در سحری افضل می‌باشد زیرا پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است : « لا تزال أمتي بخير ما أخرتوا السحور وعجلوا الفطور » . « همیشه امت من به خیر باشند تا وقتیکه به تأخیر اندازند سحری را و شتاب کنند در افطار » .

معيار و ملاک اصلی برای شروع و جواز افطار:

در حقیقت غروب آفتاب ، چنانکه پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: « إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَهْنَا وَأَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَهْنَا وَعَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ » بخاری (1954) و مسلم (1100). یعنی: هر گاه شب از این سمت (مشرق) شروع شود و روز از این سمت (مغرب) به پایان برسد و آفتاب نیز غروب کند وقت افطار روزه دار فرا رسیده است . از طرفی دیگر یکی از سنتهای نبوی در امر روزه اینست که در افطار آن تعجیل شود، چنانکه از سهل بن سعد روایت شده که گفت:

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: « لا يزال الناس بخير ما عجلوا الفطر » . (بخاری: 1957) یعنی: «مردم تا زمانی در خیر، بسر می‌برند که در افطار نمودن، عجله کنند» . (یعنی بلا فاصله پس از غروب آفتاب، افطار نمایند).

ابن عبدالبر رحمه الله می گوید:

«از جمله سنت (نبوی) تعجیل در افطار و تأخیر در سحری است، و تعجیل باید پس از اطمینان از ناپدید شدن آفتاب باشد، و برای کسی که شک دارد که آیا آفتاب ناپدید شده یا خیر؟ جایز نیست افطار کند، زیرا (عبادت) فرض به یقین نیاز دارد و جز با یقین خارج نمی‌گردد» . (التمهید) (21 / 97 ، 98) .

دعای در افطار :

طوریکه می فهمید که دعا مغز عبادت است و انسان در طول زندگی خویش باید از فهم عالی دعا غافل نگردد بخصوص در ماه مبارک رمضان ولی به تاسف باید گفت که برخی از روزه داران در هنگام افطار نسبت عجله بیشتر حتی در بجا آوردن دعا هم غفلت می‌ورزند .

سنت پیامبر صلی الله علیه وسلم است که : روزه دار افطار خویش را با دعا آغاز نماید ، طوریکه در دعا افطار فضیلت زیادی نهفته است و روزه دار نباید فراموش کند که او از جمله کسانی است که دعای او مورد استجاب قرار می‌گیرد .

در حدیثی از انس بن مالک رضی الله عنه روایت شده است که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرموده است : «دعای سه شخص بی جواب نمی‌ماند: دعای پدر و مادر، دعای روزه دار و دعای مسافر» . (احمد آن را روایت کرده و البانی آن را صحیح دانسته است).

از جمله دعاهای صحیح در این باره این دعای رسول الله صلی الله علیه و سلم به هنگام افطار است که ایشان می فرمود:

«ذهب الظمأ و ابتلت العروق و ثبت الأجر ان شاء الله» (صحیح سنن ابی داوود). «تشنگی برطرف شد و رگ ها سیراب شدند و اجر به خواست خداوند نوشته شد» .

دعا برای کسیکه افطار را تهیه دیده است :

روزه دار همانطوریکه در آغاز افطار روزه خویش را با دعا می آغازد ، در ختم افطار هم فضیلت دعا را باید فراموش نکند و برای کسانیکه افطار را تهیه دیده اند برای آنان نیز دعا نمایند .

سنت پیامبر صلی الله علیه وسلم است : وقتی روزدار نزد کسی افطار نماید برای او باید دعا کند کما اینکه رسول الله صلی الله علیه و سلم در حق قومی که ایشان را افطار داده بودند دعا کرده بود پس و بهتر است یکی از این دعا ها را بعمل آرد :

- «افطر عندکم الصائمون و اکل طعامکم الابرار و تنزلت علیکم الملائکه» . (صحیح جامع الصغیر).

- «اللهم بارک لهم فیما رزقتهم و اغفر لهم و ارحمهم» . (به روایت مسلم).

- «اللهم اطعم من اطعمنی و اسقی من سقانی» . (به روایت مسلم).

یادداشت :

در وقت افطار دو دعا و ذکر در احادیث وارد شده اند، که یکی از آن احادیث حسن است ولی دیگری ضعیف است:

اول: از ابن عمر رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم وقتی افطار می کرد می فرمود: (ذهب الظما و ابتلت العروق و ثبت الأجر إن شاء الله). ابوداود (2340) یعنی: (تشنگی زایل شد، رگ ها سیراب گشت ، و اگر خداوند خواست اجر نیز خواهد رسید.) (روای حدیث شریف : ابوداود).

این حدیث حسن است، چنانکه حافظ ابن حجر رحمه الله در کتاب " التلخیص الحیر " (2 / 202) از دارقطنی نقل کرده که او اسناد حدیث را حسن دانسته است.

دوم:

دعای « اللهم لك صمت و علی رزقك افطرت » (خداوند ! من برای تو روزه گرفتم و از رزقی که تو نصیب کرده ای افطار نمودم) (این حدیث را ابو داود (2358) روایت کرده ولی حدیث مرسل است، و علامه البانی رحمه الله آنرا در ضعیف ابی داود (510) ضعیف دانسته است.

ویا این دعا : « بسم الله والحمد لله ، اللهم لك صمت و علی رزقك افطرت و علیك تو کلت سبحانک و بحمدک ، تقبل منی ، انک انت السميع العليم »

ولی برای روزه دار جایز است که هرکدام از اذکار فوق را در وقت افطار بخواند، و بعضی از اهل علم بر استحباب خواندن آن اذکار تأیید کرده اند.

و جایز است که بعد از خواندن آن اذکار هردعایی که روزه دار خواست برای خود بخواند، چرا که وقت افطار ، به دلیل آنکه پایان و نهایت عبادت (روزه) است ، لذا محل اجابت دعا است و دعا خواندن در آن وقت مشروع است.

اما دعا خواندن یا ذکر خاصی در وقت سحری در سنت نبوی وارد نشده است، اما با توجه به اینکه قبل از سحری بعنوان یک سوم آخر شب تلقی می شود، لذا در آن وقت مسلمان می تواند هر دعائی کند، چرا که یک سوم آخر شب محل و وقت اجابت دعا است.

حکم آذان برای افطار در رمضان

ما مسلمانان که در کشور های غربی زندگی بسر میبریم وبسیاری ما مسلمانان از نعمت شنیدن آذان مانند آذان در جوامع اسلامی محروم هم هستیم ، و به این ترتیب کمبود بزرگی را احساس نموده، مشتاق شنیدن آذان و کلمات شریف آن از منار های مسجد هستیم ، این اشتیاق در ماه مبارک رمضان بیشتر میگردد.

واقعیت چنین است که درین کشور های مقیم و جوامع که مردم آن بیشتر مسیحی اند زیادتر اوقات حالاتی پیش می آید که در وقت افطار ، صدای زنگ کلیسا را میشنویم .

بسیاری از مسلمانان وبخصوص افغانها محترم ما در کشور های غربی ، عادت دارند که افطار را به آذان می آغازند و آذان را برای افطار شرط میدانند.

میخواهم خدمت خواننده گرامی بعرض برسانم که آذان برای افطار در دین مبین اسلام شرط نبوده و روزه دار بدون آذان میتواند روزه خویش را هم افطار نماید.

این بدین معنی است که شنیدن آذان جهت افطار برای روزه دار شرط نیست، بلکه آذان اعلامی است جهت انجام عبادت نماز در وقت خاص خود، که چون افطار در هنگام آذان مغرب است، لذا آذان نشانه ای برای جواز افطار روزه دار شده میتواند ، ولی لازم و شرط نیست که روزه دار تا زمانیکه صدای آذان مغرب را نه شنود ، نباید افطار کند.

برای روزه دار کافیتست که ساعت مغرب واینکه که آیا وقت نماز مغرب رسیده است یا خیر، با مطمئن شدن از این امر روزه دار میتواند روزه اش را افطار نموده ، وبعد از آن با ادای نماز مغرب خویش بپردازد .

وقت آذان مغرب بعد از غروب کامل آفتاب بوده ، وخوشبختانه که بشر امروز به چنان امکانات پیشرفته تخنیکی والکترونیکی دست یافته، که این مشکل تا حد ممکن برای مسلمانان بخصوص در جوامع غیر اسلامی ویا غربی نیز حل گردیده. همچنان خوشبختانه بسیاری از مراکز اسلامی جنتری های اسلامی وتقویم های شرعی را قبل از ماه مبارک رمضان به طبع رسانیده وبدسترس مسلمانان قرار میدهند ، که در این کار امکاناتی خوبی در اختیار مسلمانان قرار میدهد.

افطار قبل از نماز مستحب است

مستحب است قبل از نماز خواندن شام ابتدا روزه ی خود را با خوردن چند عدد خرما ویا هم آب ویا شیر باز نماید وبعد از افطار به ادای نماز شام اقدام نماید .

در حدیث که از حضرت انس (رض) روایت گردیده آمده است : « کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یفطر علی رطبات قبل أن یصلی، فإن لم تکن رطبات فعلی تمرات، فإن لم تکن حسا حسوات من الماء» «پیامبر صلی الله علیه وسلم قبل از آنکه نماز مغرب را بخواند با چند خرمای رطب افطار می کرد، اگر خرمای رطب نبود چند خرمای خشک و اگر خرمای خشک نبود، چند جرعه آب می نوشید». (حدیث شماره 2339 ابوداود)

در ضمن باید بعرض برسانم :

اگر احیاناً حالتی در زندگی پیش آید که افطار بعد از آذان صورت گیرد ، روزه دار گناهی را مرتکب نشده ولی همینقدر باید گفت که ترک سنت کرده و فضیلتی را از دست

داده است در حالیکه می تواند حداقل مقدار کمی آب را بنوشد و بعد نماز بخواند و این امر بسیار سهل و آسان است .

افطار مؤذن در رمضان

در نزد بسیاری از مسلمانان این سوال مطرح است که : مؤذن اول افطار کند و بعد اذان دهد و یا بعد از اذان دادن خودش افطار نماید؟
در مورد باید گفت :

معیار و ملاک اصلی برای شروع و جواز افطار، در حقیقت غروب آفتاب ، چنانکه پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَهُنَا وَآدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَهُنَا وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ» بخاری (1954) و مسلم (1100).

یعنی: هر گاه شب از این سمت (مشرق) شروع شود و روز از این سمت (مغرب) به پایان برسد و آفتاب نیز غروب کند وقت افطار روزه دار فرا رسیده است.
از طرفی دیگر طوریکه در فوق یاد آور شدیم :یکی از سنتهای نبوی در امر روزه اینست که در افطار آن تعجیل شود، چنانکه از سهل بن سعد روایت شده که گفت: رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمودند: «لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ». (بخاری: 1957) یعنی: «مردم تا زمانی در خیر، بسر میبرند که در افطار نمودن، عجله کنند». (یعنی بلا فاصله پس از غروب آفتاب، افطار نمایند).

و اما مؤذن:

اگر روزه داران منتظر اذان مؤذن هستند تا هرچه زودتر افطار کنند، در اینحالت باید بدون تاخیر به اذان گفتن مبادرت ورزد تا موجب تاخیر افطار مردم نشود، چرا که تاخیر افطار خلاف سنت نبوی است. مگر آنکه مؤذن به خوردن یا نوشیدن چیز ساده ای قناعت کند - مانند نوشیدن اندکی آب - که در اینحالت ایرادی ندارد و سپس اذان دهد.
اما اگر کسی منتظر اذان او نیست، مثلاً مؤذن به تنهایی در صحرائی است و فقط برای خودش اذان می دهد، و یا برای دسته ای از مردم که نزد وی حضور دارند اذان می دهد (مانند دسته ای از مسافرین) در اینحالت ایرادی ندارد که قبل از اذان افطار کند، زیرا همراهانش با خود مؤذن می توانند افطار کنند و منتظر اذانش نیستند، و بعداً مؤذن اذان داده و نمازشان را بخوانند.

موضوع به تأخیر انداختن افطار :

با تاسف باید گفت در بسیاری از اوقات دیده شده که روزه داران محترم به خاطر رعایت احتیاط کوشش بعمل میاورند تا در افطار خویش خلاف فهم شرعی به تاخیر بیاندازند ، حتی برخی از روزه داران با در نظر داشت اینکه نماز شام را خوانده اند ، باز هم بنام احتیاط در افطار تاخیر بعمل میاورند .

خدمت این عده از روزه داران محترم باید بعرض برسانم که این عمل شان اشتباه محض و خلاف سنت و هدایت پیامبر صلی الله علیه وسلم است .

روزه دار محترم هر وقت صدای اذان شام را بشنود باید افطار کند. (اگرچه اذان شرط برای افطار رمضان نمی باشد) ولی هستند اشخاصیکه با در نظر داشت اینکه صدای اذان شام را می شنود باز هم در افطار روزه تاخیر بعمل میارود و به اصطلاح در

ذهن خویش مبالغه در احتیاط شرعی بعمل می‌آورد، طوریکه گفتیم بدین عمل در مخالفت صریح با سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم قرار میگیرند.

با شنیدن الله اکبر افطار باید آغاز شود :

روزه دار همینکه کلمه الله اکبر را شنید باید آغز به افطار نماید ضرورت نیست که برای ختم آذان انتظار بکشد: زیرا سنت است که افطار باید سریعتر انجام گیرد. ولی در مورد خواندن نماز شام باید گفت: روزه دران باید برای ختم آذان انتظار بکشند و حتی برخی از علماء بدین عقیده اند که بهتر است که به ندای آذان باید جواب داده شود و کلمات مؤذن را باید تکرار کنند و در انتهای آذان ابتدا بر پیامبر صلی الله علیه وسلم صلوات بفرستند و بعد دعای مقام محمود بخوانند.

در حدیثی از ابوسعید رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم- فرمود: «إِذَا سَمِعْتَ النَّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ» «هرگاه آذان را شنیدید مثل آنچه که مؤذن می‌گوید، بگوئید». متفق علیه

از عمر بن خطاب رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: «هرگاه یکی از شما با الله اکبر الله اکبر مؤذن بگوید الله اکبر و با اُشهد أن لا إله إلا الله مؤذن بگوید: اُشهد أن لا إله إلا الله، و با اُشهد أن محمداً رسول الله مؤذن بگوید: اُشهد أن لا إله إلا الله، و با اُشهد أن محمداً رسول الله مؤذن بگوید: لا حول و لا قوة إلا بالله، و با حى على الفلاح مؤذن بگوید: لا حول و لا قوة إلا بالله، و با الله أكبر مؤذن بگوید الله أكبر، و با لا إله إلا الله او از ته قلب بگوید: لا اله الا الله وارد بهشت می‌شود». مسلم (385).

پس کسی که آنچه را مؤذن می‌گوید تکرار کند یا هنگام گفتن حى على الصلاة و حى على الفلاح بگوید: لا حول و لا قوة إلا بالله، یا حى على الصلاة و حى على الفلاح و لا حول و لا قوة إلا بالله را با هم بگوید طبق سنت عمل کرده است.

هرگاه مؤذن از گفتن آذان یا اقامه فارغ شد (مستحب است که) شنونده بعد از تکرار گفته‌های او، آنچه که در دو حدیث زیر می‌آید بگوید:

از عبدالله بن عمر روایت است: از پیامبر صلی الله علیه وسلم شنیدم که می‌فرمود: (إِذَا سَمِعْتَ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ، ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّهُ مِنْ صَلَاتِي عَلَى صَلَاةِ صَلَّى اللَّهُ بِهَا عَلَيْهِ عَشْرًا، ثُمَّ صَلُّوا اللَّهُ لِي الْوَسِيلَةَ، فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ لِي فِي الْجَنَّةِ لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ، وَأُرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ، فَمَنْ سَأَلَ اللَّهَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ) «هرگاه (ندای) مؤذن را شنیدید، آنچه را می‌گوید تکرار کنید سپس بر من صلوات بفرستید چون هر کس بر من یک صلوات بفرستد، خداوند در برابر آن ده صلوات بر او می‌فرستد سپس از خدا برایم طلب وسیله کنید که وسیله مقامی است در بهشت که تنها به یکی از بندگان خدا داده می‌شود و امیدوارم که آن بنده من باشم، پس کسی که از خداوند برای من طلب وسیله کند، شفاعت شامل حالش می‌گردد». مسلم (384).

از جابر روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود: (مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النَّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَ الصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ أَتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَ الْفَضِيلَةَ وَ ابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ) «هر کس پس از شنیدن آذان بگوید - اللهم رب هذه الدعوة التامة و الصلاة القائمة، أت محمداً الوسيلة و الفضيلة و ابعثه مقاماً

محموداً الذی وعدته - یعنی : خداوندا! ای پروردگار این دعوت کامل و نماز برپا شده، وسیله و فضیلت را به محمد عطا فرما و در روز قیامت او را به مقام محمود و ستوده‌ای که به او وعده داده‌ای مبعوث فرما - شفاعت من در روز قیامت شامل حال او می‌گردد». بخاری(614).

البته با وارد شدن به وقت نماز - که با دادن اذان پی به این وقت برده می‌شود- جایز است که افطار نمود و نماز خواند، ولی سنت اینست که ابتدا به اذان پاسخ داد بعد نماز سنت خواند و سپس دعا نمود و بعد نماز فرض را خواند. از انس رضی الله عنه روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمود : (الدعاء لا یرد بین الأذان و الإقامة) «دعا در بین اذان و اقامه رد نمی‌شود». ترمذی (212)

تعییل در افطار :

برای روزه دار لازم است تا مطابق سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم در افطار تععییل بعمل آرند، و طوری که در فوق متذکر شدیم به محض اینکه مطمئن شد که زمان افطار فرا رسیده است، خوردن افطار را آغاز کند.

در حدیثی از سهل بن سعد الساعدي رضی الله عنه آمده که از رسول الله صلی الله علیه وسلم فرموده است : «همچنان مردمانی که در افطار کردن تععییل می‌کنند از بهترین‌ها هستند». (متفق علیه).

و در حدیثی از انس رضی الله عنه روایت شده است که رسول الله صلی الله علیه وسلم میفرماید : «در افطار کردن عجله کنید و خوردن سحری را به تأخیر بیندازید». (کتاب صحیح جامع صغیر).

مستحب است قبل از نماز خواندن ابتدا روزه ی خود را با خوردن چند عدد خرما یا آب باز کرد بعد نماز خواند.

از انس روایت است : (کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یفطر علی رطبات قبل أن یصلی، فإن لم تکن رطبات فعلی تمرات، فإن لم تکن حسا حسوات من الماء) «پیامبر صلی الله علیه وسلم قبل از آنکه نماز مغرب را بخواند با چند خرما ی رطب افطار می‌کرد، اگر خرما ی رطب نبود چند خرما ی خشک و اگر خرما ی خشک نبود، چند جرعه آب می‌نوشید». ابوداود (2339)

اما اگر کسی بعد از اذان افطار کند، گناهی مرتکب نشده ولی ترک سنت کرده و فضیلتی را از دست داده است در حالیکه می‌تواند حداقل مقدار کمی آب بنوشد و بعد نماز بخواند و این امر بسیار سهل است.

پر خوری در افطار و سحر خواننده محترم !

علماء میفرمایند که روزه به چهار نوع است :

- 1- روزه فرض که به حکم پروردگار در سال یک ماه است
- 2 - روزه مستحبی
- 3 - روزه نفلی
- 4- روزه اخلاقی

روزه اخلاقی عبارت از روزه است که تقلیل در خوراک صورت گیرد (کم خورکی ، و ایجاد فاصله در خوردن غذا و عدم صرف غذای چرب)

قابل توجه است که : موضوع پرخوری نه در سحری و نه در افطار و نه در غیر رمضان امر پسندیده و مطلوبی نیست، زیرا پرخوری ضرر های زیادی دارد و یک مسلمان باید مواظب سلامتی جسم خویش باشد، و درکل پرخوری مکروه است و اسراف کردن نیز حرام است.

از جمله آداب غذا خوردن این است که شکم خود را به سه بخش تقسیم کنید: یک سوم برای غذا، یک سوم برای نوشیدنی و یک سوم برای نفس کشیدن. چون پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است: «انسان هیچ ظرفی بدتر از شکم را پر نکرده است. چند لقمه که جان و روح را پیوند دهد برای انسان کافی است، اگر بر این مقدار قناعت نمی‌کند، یک سوم شکمش را برای آب و یک سوم را برای غذا اختصاص داده و یک سوم را خالی بگذارد تا بتواند به تزکیه نفس پردازد». البانی در (السلسله الصحیحه) (2265).

و این از جمله چیزهایی است که پیامبر صلی الله علیه وسلم به امت خود آموخته است تا آنها را از امراض خوردنیها و نوشیدنیها با خبر سازد، و فرموده که خوردن زیاد یا کم مکروه است چون باعث ضعف جسم می‌شود.

در خوردن نباید افراط کرد، چون پیامبر صلی الله علیه وسلم فرموده است: «**الْمُؤْمِنُ يَأْكُلُ فِي مَعَى وَاحِدٍ، وَالْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءٍ**». (بخاری: 5393) و مسلم (2060) (183). «مؤمن در یک معده غذا می‌ریزد، ولی کافر در هفت روده غذا می‌ریزد».

در نوع و گونه غذا نباید اسراف کرد، برخی از علمای پیروان مذهب حنفی فرموده اند : از جمله اسراف این است که چند برابر و چند نوع خوردنی ها در سترخوان چیده شود . شیخ محمد بن عثیمین رحمه الله در (فتاوی اسلامیة) (118/2)

مینویسد :چیدن چند نوع غذا از ثواب روزه نمی‌کاهد، چرا که کار حرام بعد از انتهای روزه دیگر از ثواب آن نمی‌کاهد، ولی این امر مشمول فرموده الله تعالی می‌شود که فرمود: «**وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ**» الأعراف/31. یعنی: و (از نعمتهای الهی) بخورید و بیاشامید، ولی اسراف نکنید که خداوند اسراف کنندگان را دوست نمی‌دارد. بنابراین خود اسراف ممنوع است، و (باید دانست که) اقتصاد نصف معیشت و زندگی است، و اگر آنها اضافه دارند بهتر است آنرا صدقه بدهند، چرا که این بهتر است». فضیلة الشیخ محمد بن عثیمین رحمه الله . (فتاوی اسلامیة) (118/2) .

افطار دستجمعی :

در مورد تدویر محافل افطار های دستجمعی که توام با ختم قرآن عظیم الشان میباشد ، در این اواخر توسط روزه داران در مساجد خانه ها و یاهم سالون ها تدویر می یابد . درمورد حکم تدویر همچومحافل افطاریه شیخ ابن عثیمین در لقاء الباب المفتوح لابن عثیمین 247/ مینویسد :«بنظر من ایرادی ندارد، اما بهتر است صورت نگیرد، زیرا صحابه رضی الله عنهم از اینگونه روشها استفاده نمی کردند. هرگاه مردم با سخن گفتن جهت روزه سنت مشتاق شوند، همین (سخن گفتن) کافیست و لازم نیست تا جهت ترغیب آنها (بجای سخن) عملی صورت گیرد». (تفصیل موضوع مراجعه شود به لقاء الباب المفتوح لابن عثیمین 247/)

افطار قبل از غروب آفتاب :

اگر شخصی نسبت ابر الود بودن هوا به گمان این که آفتاب غروب نموده افطار می کند ، در حالیکه بعداً معلوم شد که آفتاب غروب به نموده و وقت افطار نبود ، حکم اش در شرع همین است که : روزه ی ایشان فاسد شده است، البته باید تا غروب کامل آفتاب امساک کند؛ بنابر نظریه ی صحیح از اقوال علما قضای یک روز بر ایشان واجب است و کفاره لازم نیست.

هشام بن عروه از همسرش فاطمه از اسماء روایت می کند که ایشان گفته اند: (در حیات رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در روزی ابری افطار نمودیم پس از آن آفتاب طلوع کرد)

به هشام گفته شد: آیا به قضای آن روز امر شدند؟ هشام گفت: چاره ای جز قضا نداشتند. (بخاری(1959)) منظور از هشام در سند حدیث: هشام پسر عروه پسر زبیر است که از ثقات تابعین هستند. و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.

وصلی الله وسلم علی نبینا محمد وعلی آله وصحبه وسلم تسلیماً کثیراً.

فهرست موضوعات و مطالب:

شماره	عنوان	صفحه
1	- افطار	
2	- وقت روزه	
3	- روزه از چه وقت آغاز و چه وقت ختم میشود؟	
4	- فاصله میان سحری و طلوع فجر	
5	- سحری، برکت دارد ولی واجب نیست	
6	- فضیلت افطار و سحری « پس شب »	
7	- معیار و ملاک اصلی برای شروع و جواز افطار	
8	- دعای در افطار	
9	- دعا برای کسیکه افطار را تهیه دیده است	
10	- حکم آذان برای افطار در رمضان	
11	- افطار قبل از نماز مستحب است	

	12	- افطار مؤذن در رمضان
	13	- موضوع به تأخیر انداختن افطار
	14	- با شنیدن الله اکبر افطار باید آغاز شود
	15	- تعجیل در افطار
	16	- پر خوری در افطار و سحر
	17	- افطار دستجمعی
	18	- افطار قبل از غروب آفتاب

افطار و سحر در ماه مبارک رمضان

تتبع و نگارش :

امین الدین « سعیدی - سعید افغانی »
مدیر مرکز مطالعات ستراتیژیکی افغان
و مسؤل مرکز فرهنگي د حق لاره- جرمني
ادرس ارتباطي : بريننا ليک : saidafghani@hotmail.com

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**